مقاله پژوهشی

سیر تحولات آموزش پرستاری در اصفهان: یک مطالعه تاریخی

الهه سادات ضیایی، سیما بابایی*، فریبا طالقانی، محسن شهریاری

چکیده

مقدمه: دانستن تاریخچه و تحولات یک رشته، باعث فهم ما از آنچه قبلا اتفاق افتاده است و فهم اتفاقات جاری و ایجاد بینش برای آینده می‌گردد، باعث ایجاد دانش شده و به ایجاد و بازسازی رشته منجر می‌گردد. از این رو فهم تاریخی تحولات در رشته پرستاری نیز ضروری به نظر می‌رسد. با وجود این که بیش از ۵۰ سال از تأسیس آموزشگاه‌ها و آموزش پرستاری در اصفهان می‌گذرد و اطلاعات زیادی از سیر تحولات آموزش این رشته در دسترس نیست. این مطالعه با هدف بررسی تحولات آموزش پرستاری دراصفهان از سال ۱۳۴۷ تا ۱۳۹۷ انجام شد.

روش‌ها: در این پژوهش کیفی با روش تاریخی ۱۲ مصاحبه عمیق انجام گرفت و ۸۰ مجله، کتابچه و کتاب قدیمی، ۳۵۰ عکس تاریخی و قدیمی مورد بررسی قرار گرفت. کدهای به دست آمده از مصاحبه‌ها و همچنین موارد حاصل شده از متون در کنار هم قرار گرفتند تا ساختار روایت نشان دهنده سیر تحولات آموزش در حرفه پرستاری در اصفهان نوشته شود.

نتایج: روایت به دست آمده، آموزشگاه عالی پرستاری از سال ۴۷ تا ۵۶ و ۵۶ تا ۶۲، مجتمع آموزشی وزارت بهداری و بهزیستی اصفهان و تحولات دانشکده پرستاری و مامایی اصفهان در زمان انقلاب و پس از آن را ارائه می‌دهد.

نتیجه‌گیری: از آنجایی که آموزش و مراقبت‌های پرستاری در کشورهای دیگر رشد سریعی داشته، به نظر می‌رسد آموزش پرستاری به خصوص در اصفهان به عنوان یکی ازشهرهای بزرگ و مهم ایران فرصت‌های زیادی را در آینده پیش رو دارد و در جهت ارتقای حرفه‌ای شدن و تخصصی سازی پیش خواهد رفت.

واژه‌های کلیدی: سیر تحولات اجتماعی، آموزش پرستاری، تحقیق تاریخی،اصفهان

مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی/ خرداد ۱۴۰۰؛ ۲۱(۱۵): ۱۶۸ تا ۱۷۷

مقدمه

مورخان و محققان مطالعات برنامه درسی، از منظرهای متفاوتی به مباحث مرتبط با دیسیپلین (رشته) توجه نشان داده‌اند(۱). همه علوم ابعاد تاریخی دارند و مطالعه تاریخ راهی جهت کسب علم برای افراد ایجاد می‌کند(۲) در واقع دانستن تاریخچه و تحولات یک رشته، باعث فهم ما از آنچه قبلا اتفاق افتاده است و فهم اتفاقات جاری و ایجاد بینش برای آینده می‌گردد، باعث ایجاد دانش شده و به ایجاد و بازسازی رشته منجر می‌گردد(۳). از این رو فهم تاریخی

* **نویسنده مسؤول:** دکتر سیما بابایی، (استادیار) گروه آموزش سلامت بزرگسالان، دانشکده پرستاری و مامایی، مرکز تحقیقات مراقبت‌های پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات درمانی اصفهان، اصفهان، ایران. babaee@nm.mui.ac.ir
دکتر الهه سادات ضیایی، (دکترای تخصصی آموزش پرستاری)، مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران. (esziaee@yahoo.com)؛ دکتر فریبا طالقانی (استاد)، گروه آموزش سلامت بزرگسالان، دانشکده پرستاری و مامایی، مرکز تحقیقات مراقبت‌های پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات درمانی اصفهان، اصفهان، ایران. (taleghani@nm.mui.ac.ir)؛ دکتر محسن شهریاری (استاد)، گروه آموزش سلامت بزرگسالان، دانشکده پرستاری و مامایی، مرکز تحقیقات مراقبت‌های پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات درمانی اصفهان، اصفهان، ایران. shahriari@nm.mui.ac.ir

تاریخ دریافت مقاله: ۹۹/۹/۲۳، تاریخ اصلاحیه: ۹۹/۱۱/۱۵، تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۲/۲۶

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-15]

تحولات در رشته پرستاری نیز ضروری به نظر می‌رسد(۲و٤و٥). با توجه به این که پرستاری تغییرات و تحولات با اهمیت و زیادی را در جهت توسعه پشت سر گذرانده است و نقش‌های پرستاری و حوزه عملکردهای آن تکامل یافته است(٤و٦). بنابراین آگاهی از تاریخچه پرستاری، سطح درک و فهم نسبت به این رشته را افزایش می‌دهد(۷). به طور کلی، توسعه آموزش پرستاری مدرن در ایران به موازات سایر کشورها، صورت گرفته است(۸) و در واقع سیر تحولات آموزش پرستاری یک دگرگونی را تجربه کرده است(۹).

آموزش پرستاری در کشور ما نیز از پیشینه تاریخی غنی برخوردار است و شناسایی مسایل موجود در آموزش پرستاری موجب بهبود دستیابی به اهداف آموزشی و تربیت افراد ماهر و ارتقای کیفیت خدمات درمانی و بهداشتی در سطح کشور خواهد شد(۱۰). بر این اساس تبری خمیران (Tabari Khomeiran) مطالعه‌ای با روش مرور تاریخی و با هدف مرور تاریخچه آموزش پرستاری در ایران از ابعاد تاریخی، اقتصادی و سیاسی- اجتماعی انجام داده است. محقق با طرح این موضوع که مقاله‌ای به زبان انگلیسی، سیستم آموزشی ایران را ارائه نداده است این مطالعه را تنظیم کرده است و در این مقاله به موضوعاتی از قبیل سیستم آموزش پرستاری در ایران، تاریخچه آموزش نوین پرستاری در ایران و آینده پرستاری پرداخته است(۱۱). همچنین پژوهش دیگری توسط رییسی‌فر با هدف بررسی تغییرات و چالش‌های حرفه پرستاری در ایران، انجام گرفته است. این پژوهش با روش تحقیق تاریخی انجام شده است و از طریق انجام مصاحبه و بررسی مستندات موجود، ۳ طبقه اصلی استخراج گردیده است که عبارتند از: انقلاب سفید، انقلاب اسلامی، جنگ ایران و عراق(۱۲). آزرمی و فارسی نیز از طریق مطالعه مروری به تاریخ پرستاری ایران و جهان و همچنین بررسی تاریخچه دانشکده پرستاری ارتش جمهوری اسلامی ایران پرداخته‌اند(۱۳). حیدری نیز در مقاله خود به بررسی تحولات پرستاری ایران در طول جنگ جهانی اول و دوم با روش تاریخی و بررسی مستندات پرداخته است(۱٤). همچنین پژوهش تاریخی دیگری توسط فیروزکوهی و همکاران انجام گرفته است. هدف این مطالعه بررسی تأثیرات جنگ تحمیلی بر پرستاری در ایران در دوران جنگ و بعد از آن بوده است و ساختار روایت که نشان دهنده توسعه پرستاری در ایران است، نوشته شده است(۷). تنها مطالعه یافت شده توسط پژوهشگر که مربوط به پرستاری در اصفهان انجام گرفته است، مطالعه‌ای است که اسلامیان با عنوان"چالش‌های آموزش مداوم پرستاری: یک مطالعه کیفی" انجام داده است و هدف آن بررسی چالش‌های آموزش مدام در بیمارستان‌های دانشگاه علوم پزشکی اصفهان بوده است(۱٥).

همچنان که مشخص است، بیش از ٥۰ سال از تأسیس آموزشگاه‌ها و آموزش پرستاری در اصفهان می‌گذرد و اطلاعات زیادی در دسترس نیست و پژوهشی نیز در این رابطه انجام نگرفته است. با توجه به این موضوع که رشته پرستاری از اهمیت و ارزش خاصی برخوردار است و از طرفی هیچ پژوهشی در رابطه با سیر تحولات آموزش حرفه پرستاری در اصفهان (به عنوان یکی از شهرهای بزرگ ایران) صورت نگرفته است و همچنین با توجه به این موضوع که بنیان‌گذاران این رشته باید به صورت رسمی شناسایی شده و مورد احترام قرار گیرند، به نظر می‌رسد انجام چنین پژوهشی لازم و ضروری است و بدین منظور این مطالعه با هدف بررسی تحولات آموزش پرستاری در اصفهان انجام شد.

روش‌ها

این پژوهش یک مطالعه کیفی از نوع تاریخی بود که تحولات آموزش پرستاری را از ابتدا بر اساس تجربیات پرستاران و مستندات در اصفهان مورد بررسی قرار داد. در واقع تحقیق تاریخی جمع‌آوری سیستماتیک و ارزیابی انتقادی از داده‌های مربوط به وقایع گذشته است. پرستاران از تحقیق تاریخی جهت بررسی میزان گستردگی پدیده در حال حاضر

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-15]

و در گذشته دور استفاده می‌کنند. به طور کلی تحقیق تاریخی، به سؤالات درباره علت اثرات یا رویدادهای گذشته که ممکن است نتیجه آن، رفتارها یا عملکردهای حاضر باشد پاسخ می‌دهد(۱۶). به بیان دیگر در تحقیق تاریخی بر خلاف مرور متون، هدف آن کشف دانش جدید است و نه خلاصه سازی دانش موجود(۱۷).

روش نمونه‌گیری در این پژوهش، هدفمند و سپس گلوله برفی بود. بدین منظور افرادی که اطلاعاتی از نحوه شکل‌گیری آموزش رشته پرستاری در اصفهان داشتند و یا جزء اولین مربیان، اساتید یا دانشجویان این رشته بودند، شناسایی شدند. در واقع به افرادی که جزء اولین پایه گذاران و مربیان پرستاری بوده‌اند و در حال حاضر شناخته شده هستند، مراجعه شد و افراد دیگر نیز توسط آنان معرفی گردیدند. مشارکت‌کنندگان در این پژوهش را افرادی تشکیل دادند که در سال‌های ابتدایی تأسیس آموزشگاه پرستاری (۱۳۴۷) آموزش دانشجویان را به عهده گرفته‌اند. همچنین دانشجویان این سال‌ها مورد مصاحبه قرار گرفتند و سپس اساتید و دانشجویان سال‌های بعد شناسایی شدند. همچنین اساتید فعلی دانشکده پرستاری و مامایی اصفهان (شامل ریاست، و معاونت‌ها) جزء مشارکت‌کنندگان بودند. نمونه‌گیری تا رسیدن به اشباع ادامه یافت بدین معنا که در مصاحبه‌های بعدی داده‌های جدیدی به دست نیامد. همچنین کتب، متون و اسناد و رسانه‌ها مرتبط با رشته پرستاری مورد بررسی قرار گرفت. بدین صورت که با مراجعه به اسناد بایگانی شده در کتابخانه مرکزی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان و همچنین اسناد موجود در کتابخانه ملی و آرشیو مدارک در بایگانی آموزش پرستاری در دانشکده و دانشگاه به این منابع دسترسی پیدا شد. پژوهشگر پس از کسب مجوز از دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان (کد طرح ۲۹۷۱۱۵)، به محیط پژوهش مراجعه کرده و بر اساس نمونه‌گیری مبتنی بر هدف به انتخاب مشارکت‌کنندگان پرداخت.

پژوهشگر ضمن معرفی خود و اهداف پژوهش و دریافت رضایت‌نامه آگاهانه، زمان انجام مصاحبه را با موافقت شرکت‌کنندگان مشخص ساخت. تعداد۱۲ مصاحبه عمیق صورت گرفت که ۲ مصاحبه در منزل افراد و مابقی در محل کار انجام شد. به کلیه اعضا اطمینان داده شد که مطالب ذکر شده محرمانه خواهد ماند و همچنین هر زمان که بخواهند می‌توانند از تحقیق خارج شوند. به هر مشارکت کننده در مصاحبه کد تخصیص داده شد و پس از اتمام مصاحبه، نوار ضبط شده توسط محقق به دقت گوش داده شد و سپس در متن پیاده شد و با استفاده از روش تحلیل محتوا، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و در نهایت تم‌ها استخراج گردید.

مصاحبه‌ها به صورت نیمه ساختار یافته انجام گرفت و در راستای تعیین تحولات آموزش پرستاری، با این سؤال آغاز شد: " از شروع تحصیل و اتفاقات آن در رشته پرستاری صحبت کنید" و همچنین سؤالاتی از قبیل این که " فرایند تدریس و آموزش به چه شکلی بود"، "چه زمانی و به چه شکل به عنوان مربی و مدرس پرستاری شروع به کار کردید؟"، "هر مطلب یا نکته‌ای که از روند تحولات رشته به ذهنتان می‌رسد را بفرمایید؟" بر این اساس سعی گردید با مشارکت‌کنندگان مختلف در مکان و زمان‌های مختلف (در منزل، محل کار)، بر اساس ترجیح آنان مصاحبه انجام شود. طول مدت مصاحبه‌ها بین ۶۰ تا ۱۰۵ دقیقه بود و با استفاده از ضبط صوت انجام می‌شد. به مشارکت‌کنندگان فرصت داده می‌شد که حوادث و رویدادهای گذشته را به یاد آورند. همچنین به آنان یادآوری می‌گردید که در صورتی که پس از انجام مصاحبه، رویدادی را به خاطر آوردند با پژوهشگر تماس گرفته و مطالب خود را بیان نمایند. با توجه به این موضوع که در طی یادآوری حوادث ممکن است برخی مطالب، نکات و موارد دیگر توسط افراد به صورت ضد و نقیض بیان گردد و یا در جهت تأیید یکدیگر نباشد، در این صورت با تطبیق دادن آن‌ها با متون (در صورت موجود بودن) مورد

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-15]

بررسی بیشتر قرار گرفت و یا در صورت عدم اطمینان به آن‌ها از مطالعه خارج شد. در نهایت نظرات، تجربیات و خاطرات مشارکت‌کنندگان در جهت تعیین تحولات آموزش پرستاری در اصفهان استخراج گردید. همچنین به موازات انجام مصاحبه‌ها به بررسی متون پرداخته شد و با توجه به این موضوع که در مورد موضوع پژوهش، متون کمی وجود داشت، از تمامی آنها استفاده شد. بر این اساس ۸۰ مجله، کتابچه و کتاب قدیمی، ۳۵۰ عکس تاریخی و قدیمی مورد بررسی قرار گرفتند. تأیید درستی و اصالت منابع نیز در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفت. در تحقیقات تاریخی جهت تأیید منابع از نقد داخلی و خارجی و اعتماد استفاده می‌شود(۲). بنابراین و بر اساس همین ، تیم تحقیق نقد داخلی و خارجی منابع را در جهت تأیید درستی و اصالت آن‌ها انجام داد و به عهده گرفت. از جمله پس از پیاده کردن مصاحبه‌ها به مصاحبه شوندگان جهت تأیید بیانات خود برگردانده شد، همچنین نسخه نهایی روایت به دست آمده توسط تیم تحقیق و دو نفر دیگر از اساتید جهت وضوح و صحت مورد بررسی قرار گرفت.

تجزیه و تحلیل داده‌های تاریخی و جمع‌آوری داده‌ها در تحقیق تاریخی، یک فعالیت مداوم و هم‌زمان است و بسیار شبیه به دیگر رویکردهای کیفی است. روش تجزیه و تحلیل در تحقیق تاریخی، تحلیل محتوا است و سپس محقق از طریق تفسیر و ارتباط دادن بین تم‌ها و گویه‌های به دست آمده و ایجاد انسجام منطقی بین آنها به نوشتن روایت می‌پردازد(۱۶).

درواقع در مرحله نوشتن روایت تاریخی، داستانی تعریف می‌شود و خواننده در یک بحث تاریخی وارد می‌شود که با ترکیب داده‌ها یافته‌های مهم متصل می‌شوند و به صورت یک کل در می‌آیند(۲).

بدین منظور جهت تحلیل داده‌های کیفی از تحلیل محتوای کیفی استفاده شد(۱۸). در این پژوهش، کدهای به دست آمده از مصاحبه‌ها و همچنین موارد حاصل شده از متون در کنار هم قرار گرفتند تا ساختار روایت که نشان دهنده سیر تحولات آموزش در حرفه پرستاری در اصفهان است، نوشته شود.

نتایج

پرستاران مشارکت کننده در این مطالعه در دامنه سنی ٤٥تا ٧٥ بودند. نیمی از مشارکت‌کنندگان خانم و نیم دیگر را آقایان تشکیل دادند. سایر ویژگی‌های مشارکت‌کنندگان در جدول ۱ آورده شده است.

جدول ۱: مشخصات مشارکت‌کنندگان در مصاحبه

ردیف	سن	جنس	سابقه خدمت	مدرک	جایگاه شغلی
۱	٦٥	مرد	۳۵	دکترای پرستاری	هیأت‌علمی
۲	۷۳	مرد	۳۵	دکترای تخصصی پزشکی (متخصص بیهوشی)	هیأت‌علمی
۳	٦٥	مرد	۳۵	ارشد پرستاری	هیأت‌علمی
٤	٦٥	مرد	۳۵	ارشد پرستاری	هیأت‌علمی
٥	٦٦	مرد	۳۰	ارشد پرستاری	اهیأت‌علمی
٦	٦٤	مرد	۳۰	ارشد پرستاری	هیأت‌علمی
۷	٥٦	زن	۲۸	دکترای آموزش پزشکی	هیأت‌علمی
۸	٦٥	زن	۳۵	ارشد پرستاری	هیأت‌علمی
۹	۷۲	زن	۳۲	کارشناسی پرستاری	هیأت‌علمی
۱۰	۷۰	زن	۳۰	کارشناسی پرستاری	هیأت‌علمی
۱۱	٦٥	زن	۳۰	دکترای پرستاری	هیأت‌علمی
۱۲	٦٥	زن	۳۰	کارشناسی ارشد پرستاری	هیأت‌علمی

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-15]

بر اساس مصاحبه‌های انجام شده و بررسی مستندات، روند تحولات آموزش پرستاری در اصفهان ارائه می‌گردد:

آموزشگاه عالی پرستاری اصفهان

آموزشگاه عالی پرستاری اصفهان دارای دو دوره کاملاً مجزا و تأثیرگذار در شکل‌گیری دانشکده پرستاری و مامایی اصفهان بوده است.

تاریخچه آموزشگاه عالی پرستاری در سال‌های ۱۳۵۶-۱۳۴۷

"با توجه به نیاز کشور ایران و به خصوص شهر اصفهان، جهت تربیت پرستاران تحصیل کرده دانشگاهی، آموزشگاه عالی پرستاری اصفهان در یازدهم بهمن ماه ۱۳٤۷ در خیابان آذر، خیابان شاهزاده ابراهیم آغاز به کار نمود و اساس‌نامه تشکیل آموزشگاه عالی پرستاری تنظیم و به دفتر آموزش وزارت بهداری و مسؤول آموزش پرستاری کل کشور ارائه گردید و در دی ماه ۱۳٤۷ اولین امتحان ورودی کتبی و انجام مصاحبه انجام گرفت. در اولین دوره، تعداد ٤۷ نفر در امتحان ورودی شرکت و اولین دوره با ۲۲ نفر به اتمام رسید. برنامه آموزشی در ابتدا ۳ ساله و فارغ‌التحصیلان با مدرک معادل لیسانس و به عنوان پرستار (RN Registered Nurse) فارغ‌التحصیل می‌گردیدند. با هدف ارتقای دانش و توانمندی مربیان، کادر و مدیریت‌های پرستاری بیمارستان‌ها، در سال ۱۳٥٤ با همکاری خانم گلسپی (فوق لیسانس پرستاری و نماینده WHO) دوره یکساله B. S پرستاری با ٤۰ واحد آموزشی برنامه‌ریزی گردید. در این دوره دانشجویان دوره B. S پرستاری اصفهان مدتی از کارآموزی بالینی خود را در مرکز آموزشی درمانی کشور انگلستان به صورت بورسیه با مخارج دانشگاه آموزش می‌دیدند. برای اولین بار در سال ۱۳٥۳ دانشجویان پسر نیز پذیرش شدند. آموزشگاه عالی پرستاری در آن زمان شامل خوابگاه‌ها، فروشگاه، سالن رستوران، سینما و تلویزیون، سالن ورزش و ژیمناستیک، کتابخانه، رختشویخانه، قسمت فوق برنامه و کلاس‌های درس بود" (۱۹) (مشارکت کننده ٥و۹و۱۲).

تاریخچه آموزشگاه عالی پرستاری در سال‌های ۱۳٦۲-۱۳٥٦

"کلنگ محل فعلی دانشکده پرستاری و مامایی، روز شنبه سوم اسفند ماه ۱۳٥۳، به زمین زده شد و در تیر ماه ۱۳٥٦، با به اتمام رسیدن ساخت آن، آموزشگاه عالی پرستاری از محل سابق خود (واقع در خیابان شاهزاده ابراهیم) به آموزشگاه پرستاری در دانشگاه انتقال یافت و به نام آموزشگاه عالی پرستاری معتمدی نامگذاری گردید" (۲۰) (مشارکت کننده٦و۹).

مجتمع آموزشی وزارت بهداری و بهزیستی

این مجتمع از ادغام دو مرکز آموزشگاه عالی پرستاری و مامایی شیرخورشید و مدرسه عالی پرستاری مهرآیین تشکیل گردید.

"آموزشگاه عالی پرستاری و مامایی شیر خورشید در سال ۱۳٤۷ آغاز به کار نمود و در ابتدا رشته پرستاری ۳ ساله را آموزش می‌داد. در سال ۱۳٤۹ نیز رشته مامایی در دوره دوساله به صورت فوق دیپلم پذیرش نمود و سپس در سال ۱۳٥۲ دوره مامایی به صورت ٤ ساله و به صورت لیسانس ارائه گردید. دوره پرستاری نیز در سال ۱۳٥٤ به صورت لیسانس ارائه گردید. مدرسه عالی پرستاری مهرآیین نیز از سال ۱۳٤۷ تحت نظر وزارت بهداری آغاز بکار نمود. دوره‌های پرستاری ۳ ساله با امتحان ورودی و مصاحبه انتخاب و برگزار می‌شد. اقامت دانشجویان در آموزشگاه به صورت شبانه روزی بود. دانشجویان برای آموزش مهارت‌های بالینی از بیمارستان‌های شریعتی (هزار تخت‌خوابی سابق)، فارابی، و عیسی ابن مریم (مسیحیان سابق) و به‌ندرت بیمارستان‌های دانشگاه اصفهان استفاده می‌نمودند"(۲۱) (مشارکت کننده ۹و۱۲).

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-15]

برنامه‌ریزی‌های تربیت دانشجو:

"در سال‌های اولیه راه‌اندازی مراکز آموزش پرستاری با عنوان آموزشگاه‌های تربیت پرستار (۱۳٤۷)، تا انقلاب شکوهمند اسلامی (۱۳۵۷) تربیت پرستاران با گذراندن ۱۲۲ واحد درسی تئوری و عملی در طی ٦ نیمسال تحصیلی و ۳ تابستان صورت می‌گرفت. دانشجویان پس از ۳ سال آموزش و گذراندن یک امتحان جامع در پایان دوره فارغ‌التحصیل می‌شدند. ترم‌های تابستانی نیز برای تکمیل ساعات واحدهای کارآموزی به صورت اجباری ارائه می‌گردید. هر واحد تئوری ۱۸ ساعت و هر واحد عملی ۳٦ ساعت و هر واحد کارآموزی۹۰ ساعت درنظر گرفته می‌شد. در پایان ترم تابستانی سال سوم امتحان فینال و از سال ۱۳۵۳ یک امتحان عملی در پراتیک نیز گرفته می‌شد. در هر سال دانشجویان ٤ هفته تعطیلات تابستانی داشته و در فواصل دو ترم اول و دوم به مدت یک هفته می‌توانستند به ملاقات خانواده، در شهرهای خود بروند. در بهمن ماه ۱۳۵۵، برنامه آموزشی براساس حداقل ۱٤۰ واحد تدوین گردید. برنامه آموزشی دوره از ابتدا براساس الگوی مدارس پرستاری مورد تأیید وزارت بهداری و به نوعی بازنگری و الگوگیری از پرستاری شیراز و کشورهای انگلیس و آمریکا بود. در سال‌های ابتدایی آموزش پرستاری، دروس تخصصی مربوط به بیماری‌های داخلی جراحی، زنان و مامایی و کودکان توسط پزشکان متخصص دانشگاه تدریس می‌شد و پرستاری از این بیماری‌ها به طور جداگانه توسط مربیان آموزشگاه ارائه می‌گردید و در سال‌های بعد از ۱۳۵۵ و با بازنگری برنامه آموزشی پرستاری، مربیان خود تدریس بیماری‌ها را متقبل شدند. شیوه ارزشیابی دانشجویان مطابق قوانین دانشگاه و براساس نمرات الف تا د (قبولی) و هـ(عدم قبولی) و به ترتیب نمرات ۹۱ تا ۱۰۰ الف ((A، 81 تا ۹۰ پ ((B، 71 تا ۸۰ ج (C) و ٦۱ تا ۷۰ د (D) گزارش و نمره کمتر از ٦۰ هـ (F) و عدم قبولی واحد درسی محسوب می‌شد"(۲۲)(مشارکت کننده۸و۹و۱۰).

آموزش بالینی:

"در ۵ ماه اول سال اول، اتاق پراتیک و دروس نظری مثل اخلاق و تاریخ پرستاری و زبان و ادبیات و جامعه شناسی هم ارائه می‌شد" (مشارکت کننده ۱۱).

"آموزش بالینی دانشجویان از ترم دوم یک روز در هفته بمدت ۵ ساعت در ۱۸ هفته و معادل ۹۰ ساعت آغاز می‌گشت. برای یادگیری هرچه بهتر مهارت‌های خاص پرستاری و فراگیری تکنیک‌های دارو دادن، تزریقات و پانسمان به مدت یک هفته یک دانشجوی پرستاری را مسؤول اجرای یکی از تکنیک‌های فوق برای کلیه بیماران (حدود ٤۰ بیمار) می‌نمودند. پروسیجرهای پرستاری به طور مستقیم تحت نظارت مربیان پرستاری به اجرا در می‌آمد و پس از کسب مهارت در هریک از پروسیجرهای پرستاری، دفترچه‌ای که نام مهارت‌ها برحسب بخش در آن ذکر شده بود، توسط مربی مربوطه تأیید و امضاء می‌شد (مشابه Log book کنونی دانشجویان)" (مشارکت کننده ۹).

"در ترم‌های آخر دانشجویان در شیفت‌های عصر و شب و زیر نظر سرپرستاران بخش‌ها نیز کارآموزی می‌نمودند. در سیستم پرستاری نوعی حق تقدم و اولویت (ارشدیت) برای دانشجویان سال بالاتر درنظر گرفته می‌شد. به طوری که اغلب یک نفر دانشجوی سال بالا به عنوان رهبر تیم Team Leader برای هدایت و نظارت بر دانشجویان انتخاب می‌شد و در این راه به مربی پرستاری کمک می‌کرد و در عین حال مهارت‌های مدیریت و اداره مراقبت‌های پرستاری در گروه وی نیز مورد بررسی قرار می‌گرفت. این موضوع در بین مربیان نیز به‌نوعی حاکم بود، به طوری که در ٦ ماه اول مربی گری، آنان تحت نظر مربی ارشد بوده و حتی در بخش توسط مربی ارشد راند می‌شدند. دانشجویان ترم‌های آخر (معمولاً سال سوم) که کارآموزی مدیریت پرستاری را می‌گذراندند به عنوان مدیربخش، مسؤولیت رهبری و مدیریت کلیه امور بخش و از جمله نظارت بر اقدامات پرستاری اجرا شده توسط دانشجویان را بعهده داشتند و مشابه سرپرستار بخش

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-15]

انجام وظیفه می‌نمودند و سه ماه در سه شیفت کارآموزی انجام می‌شد" (مشارکت کننده۹و۱۱).

"ارزشیابی کارآموزی دانشجویان در فرم‌های خاص ارزشیابی بالینی انجام می‌گرفت که در آن مسائلی مانند ظاهر دانشجو، علاقمندی، نحوه ارتباط با بیمار، حضور فیزیکی، انتقاد پذیری، اجرای اقدامات پرستاری مورد بررسی قرار می‌گرفت" (مشارکت کننده ۸و۱۰).

تحولات دانشکده پرستاری و مامایی اصفهان در زمان انقلاب و پس از آن

"در این دوران اتفاقات مهمی که پس از انقلاب فرهنگی رخ داد عبارت بودند از:

انحلال رشته علوم تندرستی و ادغام آن در پرستاری: رشته علوم تندرستی دوره‌ای ٤ ساله بود که در آن دروس مشابه دانشگاه پیام نور کنونی ارائه می‌گردید، که در واقع به عنوان پزشک-روستا مطرح بود که بعد از دوره ٤ ساله و همچنین به مدت ٤ سال کار در درمانگاه، یک دوره ۳ ساله نیز گذرانده میشد و سپس به عنوان پزشک عمومی به کار خود ادامه می‌داد" (مشارکت کننده ۱).

۲- انحلال جمعیت شیرخورشید سرخ و تشکیل سازمان هلال احمر

۳- *"راه‌اندازی دوره کاردانی پرستاری: با شروع جنگ تحمیلی و نیاز کشور و با باز گشایی مجدد دانشگاه‌ها، در سال ۱۳٦۲دانشکده پرستاری و مامایی اصفهان با کنکور سراسری اقدام به پذیرش سالیانه ۱۰۰ دانشجو در مقطع کاردانی نمود. در سال ۱۳٦٤ طی آموزش صرفا یک دوره کاردانی، در مقطع کاردانی به کارشناسی نیز پذیرش دانشجو پرستاری انجام شد"* (مشارکت کننده ۹).

٤- *"راه‌اندازی و سپس ادغام دانشکده‌های اقماری در دانشکده پرستاری و مامایی اصفهان"* (مشارکت کننده۷).

٥- *"راه‌اندازی و سپس ادغام آموزشگاه‌های بهیاری وابسته به دانشگاه در دانشکده"* (مشارکت کننده ۷).

٦- "اولین کنگره سراسری مدارک پزشکی در اصفهان" (مشارکت کننده ۲).

٦- "حضور دانشکده در جنگ تحمیلی" (مشارکت کننده ۳و٦).

۷- *"راه‌اندازی دوره‌های تحصیلات تکمیلی: اولین دوره دانشجو در مقطع کارشناسی ارشد رشته پرستاری از سال ۱۳٦۸ و در مقطع کارشناسی ارشد مامایی در سال ۱۳٦۹ در این دانشکده به تحصیل مشغول شدند. در سال ۱۳۸۲ نیز با پی گیری‌های مستمر مجوز راه‌اندازی دوره دکتری تخصصی پرستاری اخذ گردید و اولین دوره دانشجویان این مقطع (PhD) از نیمسال دوم ۸۳-۸۲ پذیرش گردیدند"* (مشارکت کننده ۲و٤و٥).

۸- *"تبدیل وضعیت مربیان به هیأت‌علمی، نوشته شدن فرایندهای آموزشی، توسط مدیران گروه‌ها، بحث‌های آموزش جامعه نگر، مشارکت دانشکده درتمامی جلسات جامعه نگر، راه‌اندازی کلینیک نواب صفوی"* . (مشارکت کننده ۷).

۹- *"توسعه کتابخانه از نظر خرید کتاب و تقویت بخش مجلات"* . (مشارکت کننده ۱و۷).

بحث

آگاهی از تاریخ تحولات آموزش پرستاری، سطح درک و فهم نسبت به این رشته را افزایش می‌دهد(۱۳) و هدف این مطالعه نیز بررسی تحولات در آموزش پرستاری اصفهان بوده است. در این رابطه حیدری در مطالعه خود بیان می‌کند پرستاری مدرن در ایران در سال‌های اولیه، در برخی شهرها از جمله اصفهان شروع شده است(۱٤) ولی همان‌طوری که بیان شد در زمینه سیر تحولات آموزش پرستاری در اصفهان، اطلاعات زیادی در دسترس نیست و پژوهشی نیز در این رابطه انجام نگرفته است و مطالعات انجام گرفته در رابطه با سیر تحولات پرستاری در کل کشور است. از جمله تبری خمیران در مطالعه خود به تحولات پرستاری در ایران و تأثیرپذیری آن در ابعاد تاریخی، مذهبی، فرهنگی و اقتصادی اشاره داشته است و

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-15]

اشاره‌ای به تأثیر انقلاب اسلامی در تحولات آموزش پرستاری همانند پژوهش حاضر داشته است. در ادامه نیز جنگ ایران و عراق و کمبود پرستاری و نیاز به تریت پرستاران در دوره ۲ ساله را توضیح داده است. در پایان نیز به کارگیری پرستاران و اساتید و روند تربیت پرستاران در دوره‌های کارشناسی، ارشد و دکترا را بیان نموده است(۱۱) که نتایج پژوهش حاضر نیز مشابه با تغییرات کلی آموزش پرستاری در ایران بوده است، هرچند در مطالعه تبری روند تحولات پرستاری ایران بیان گردیده است، اما تحولات پرستاری در هیچ شهری و از جمله اصفهان و همچنین جزییات تغییرات شامل محل آموزشگاه پرستاری، تعداد دقیق واحدها و روند کارآموزی‌ها، تعداد ورودی‌ها، بیمارستان‌های مشارکت کننده بیان نشده است. در واقع موضوعی که این مقاله را برجسته می‌سازد این است که در هیچ پژوهشی به تحولات آموزش پرستاری شهر به خصوصی نپرداخته است و همچنین در پژوهشهای موجود جزییات بیان نگردیده است که در پژوهش حاضر سعی گردید کلیه تحولات آموزش پرستاری دراصفهان بیان شوند.

رییسی فر نیز در مطالعه خود به رویدادهای اجتماعی-سیاسی از جمله آکادمیک شدن پرستاری، توسعه بیمارستان‌ها، ورود مردان به پرستاری، جنگ ایران و عراق، تغییرات کوریکولوم پرستاری مطابق با نیازهای جامعه و همچنین ایجاد تحولات فرهنگی با هدف تلفیق کردن ایدئولوژی اسلامی با فلسفه آموزش آکادمیک و تغییرات در آموزش‌ها و عملکرد پرستاران در تحولات پرستاری ایران اشاره نموده است(۱۲). آزرمی و فارسی نیز تاریخچه دانشکده پرستاری ارتش را مورد بررسی قرار داده‌اند و در مطالعه خود به تأسیس دانشکده پرستاری نزاجا ارتش و گسترش علمی پرستاری و همچنین پذیرفته شدگان مقاطع کاردانی و ناپیوسته و پیوسته کارشناسی، فارغ‌التحصیلان، وظایف و رسالت دانشکده و دریافت مجوز کارشناسی ارشد مراقبت‌های ویژه و سپس کارشناسی ارشد پرستاری نظامی در جهت توسعه نیروهای متخصص پرداخته است(۱۳). هرچند نتایج این مطالعات با نتایج سیر تحول کلی آموزش پرستاری در ایران مطابقت دارد ولی در زمینه سیر تحولات آموزش پرستاری اصفهان، آموزشگاه‌های موجود، چگونگی روند تأسیس دانشکده پرستاری، پذیرش دانشجویان، فرایند فارغ‌التحصیلی و عملکرد اساتید، تعداد واحدها و آموزش‌های تئوری و عملی مطلبی یافت نشد. همچنین موارد ذکر شده در شهرهای دیگری نیز مورد بررسی و مطالعه قرار نگرفته‌اند و از این نظر اطلاعاتی جهت مقایسه وجود نداشت. به طور کلی نتایج این پژوهش ما را از تکامل و توسعه رشته پرستاری در اصفهان و منبع هویت آن آگاه می‌سازد.

نتیجه‌گیری

از آنجایی که در تحقیق تاریخی باید یک تجربه تاریخی تحلیل گردد و از آن در جهت آماده نمودن جامعه برای وقایع مشابه آینده استفاده شود و ایده‌ها و تفاسیر جدید از گذشته به منظور ارائه مشروحی از تاریخ و مسیر آینده ارائه شود، می‌توان گفت آموزش پرستاری در اصفهان همگام با تغییرات در ایران، دارای تحولات اساسی بوده است. هرچند آموزش پرستاری در سال‌های اخیر ارتقا یافته است ولی از آنجایی که مراقبت‌های پرستاری در کشورهای دیگر رشد سریعی داشته است، به نظر می‌رسد آموزش پرستاری به خصوص در اصفهان به عنوان یکی از شهرهای بزرگ و مهم ایران فرصت‌های زیادی را در آینده پیش رو دارد و در جهت ارتقای حرفه‌ای شدن و تخصصی‌سازی پیش خواهد رفت. همچنین به دلیل این که آموزش پرستاری و به تبع آن ارائه مراقبت‌ها در حال توسعه است، استفاده از آخرین پیشرفت‌ها و یافته‌های علمی کشورهای دیگر و از طرف دیگر توجه به نیازهای جامعه ایران ضروری به نظر می‌رسد.

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-15]

قدردانی

تیم تحقیق از کلیه اساتید، مربیان و صاحب‌نظران که در مصاحبه جهت انجام این تحقیق مشارکت داشته اند، کمال تشکر رادارد.

منابع

1. Fazeli NA. [Academic Disciplines: Functions, Dysfunctions And Developments]. Interdisciplinary Studies In The Humanities. 2013; 6(1): 1-30. [Persian]
2. Streubert HJ, Carpenter DR. Qualitative Research In Nursing, Advancing The Humanistic Imperative. 5th ed. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins; 2011.
3. Lewenson SB, Herrmann Ek. Capturing Nursing History, A Guide To Historical Methods In Research. New York: Springer Publishing Company; 2007.
4. Nejatian A, Joulaei H. Contextual Factors For Establishing Nursing Regulation In Iran: A Qualitative Content Analysis. Int J Community Based Nurs Midwifery. 2018; 6(2): 125-135.
5. Morin KH. Nursing Education: The Past, Present And Future. Journal Of Health Specialties. 2014; 2(4): 136.
6. Rocco G, Affonso DD, Mayberry LJ, Stievano A, Alvaro R, Sabatino L. The Evolution Of Professional Nursing Culture In Italy: Metaphors And Paradoxes. Glob Qual Nurs Res. 2014; 1: 2333393614549372.
7. Firouzkouhi M, Zargham-Boroujeni A, Nouraei M, Rahnama M, Babaiepur M. [The Effects of Imposed War on Iran's Nursing: A Historical Research]. Journal of Military Medicine. 2015; 17 (3):127-136. [Persian]
8. Farsi Z, Dehghan-Nayeri N, Negarandeh R, Broomand S. Nursing Profession In Iran: An Overview Of Opportunities And Challenges. Jpn J Nurs Sci. 2010; 7(1): 9-18.
9. Allen SH. The Revolution Of Nursing Pedagogy: A Transformational Process. Teaching and Learning in Nursing. 2010; 5(1): 33-8.
10. Hemmati Maslakpak M, Habibzadeh H. [Exploration Of Students' Perceptions Of Issues In Nursing Theoretical Courses: A Qualitative Research]. Journal Of Nursing Education. 2013; 1(2): 9-20. [Persian]
11. Tabari Khomeiran R, Deans C. Nursing Education In Iran: Past, Present, And Future. Nurse Educ Today. 2007; 27(7): 708-14.
12. Raiesifar A, Firouzkouhi M, Fooladi M, Parvizy S. Sociopolitical Development Of The Nursing Profession In Iran: A Historical Review. J Med Ethics Hist Med. 2016; 9: 13.
13. Azarmi S, Farsi Z. [Tarikhche Parastari Ba Moroore Ejmali Bar Tarikhche Daneshkade Parastari Arteshe Jomhouri Eslami Iran]. Majale Daneshkade Parastari Arteshe Jomhoori Eslami Iran. 2012;11(1). [Persian]
14. Heydari A, Lotfi Fatemi SN. Nursing Developments In Iran During World Wars I & II: A Historical Study. Journal Of Nursing And Midwifery Sciences. 2015; 2(1): 1-8.
15. Eslamian J, Moeini M, Soleimani M. Challenges In Nursing Continuing Education: A Qualitative Study. Iran J Nurs Midwifery Res. 2015; 20(3): 378-86.
16. Polit DF, Beck CT. Nursing Research, Generating And Assessing Evidence For Nursing Practice. 10 thed. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins; 2016.
17. Polit DF, Beck CT. Essensial Of Nursing Research. Appraising Evidence For Nursing Practice. 9th ed. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins; 2017.
18. Elo S, Kyngas H. The Qualitative Content Analysis Process. J Adv Nurs. 2008; 62(1): 107-15.
19. *Akhbaredaneshghaheesfahan. Nashrie Dakheli Esfahan. 1352. Available in central library of Isfahan university of medical science.
20. *Akhbaredaneshghaheesfahan. Nashrie Dakheli Esfahan. 1353. Available in central library of Isfahan university of medical science.
21. *Akhbaredaneshghaheesfahan. Nashrie Dakheli Esfahan. 1354. Available in central library of Isfahan university of medical science.
22. *Akhbaredaneshghaheesfahan. Nashrie Dakheli Esfahan. 2536 Sahanshahi. Available in central library of Isfahan University of medical science.

*خبرنامه ها در موزه دانشگاه اصفهان آرشیو شده است.

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-15]

Examining the evolution of nursing education in Isfahan from 1968 to 2018: A historical study

Elaheh Sadat Ziaee[1], Sima Babaee[2], Fariba Taleghani[3], Mohsen Shahriari[4]

Abstract

Introduction: Knowledge of ~~the~~ history and developments of a discipline paves the way for comprehension of what has happened before as well as understanding the contemporary phenomena and creating insight for the future; this way, it creates knowledge and leads to the creation and reconstruction of a discipline. Accordingly, understanding evolution from historical facet in nursing seems indispensable. Despite the fact that more than 50 years have passed since the establishment of schools and nursing education in Isfahan not much information is available and a very few studies have been done in this regard; in so doing, this study endeavors to examine the evolution of nursing education in Isfahan.

Methods: The is a qualitative research with historical survey that 12 in-depth interviews were conducted and 80 journals, booklets and old books, 350 historical and old photographs were examined. The codes obtained from the interviews as well as the items obtained from the texts were put together to develop the structure of the narrative, which shows the evolution of education in the nursing in Isfahan.

Results: The obtained narratives were as follows: Higher School of Nursing from the years 1968 to 1976 and 1976 to 1982, educational complex of Isfahan belonging to the Ministry of Health and Welfare and the evolution of the Isfahan faculty of Nursing and Midwifery during and after the Islamic revolution.

Conclusion: Since nursing care and nursing education has grown rapidly in other countries, it seems that nursing education, especially in Isfahan as one of the metropolitan cities in Iran has many prospects in the future and can move towards promotion of professionalism and specialization.

Keywords: Social Evolution, Nursing Education, Historical Survey

Addresses:

1. Ph.D. In Nursing, Medical Education And Development Center, Isfahan University Of Medical Science, Isfahan, Iran. Email: esziaee@yahoo.com
2. (✉) Assistant Professor, Adult Health Nursing Department, Faculty Of Nursing And Midwifery, Nursing And Midwifery Care Research Center, Isfahan, Iran. Email: babaee@nm.mui.ac.ir
3. Professor, Adult Health Nursing Department, Faculty Of Nursing And Midwifery, Nursing And Midwifery Care Research Center, Isfahan, Iran. Email: taleghani@nm.mui.ac.ir
4. Professor, Adult Health Nursing Department, Faculty Of Nursing And Midwifery, Nursing And Midwifery Care Research Center, Isfahan, Iran. Email: shahriari@nm.mui.ac.ir

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-15]